

เทศน์เช้า วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๖

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ตั้งใจฟังธรรม ธรรมะนะ ธรรมะเพื่อเตือนสติเตือนปัญญาของเรา ถ้าเรามีสติมีปัญญานะ ชีวิตของเราจะไม่ร้อนรนจนเกินไปนัก ชีวิตเรา ถ้าพูดถึงทำมาหากิน เราก็พอจะเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ได้แหละ แต่เวลามันทุกข์มันยาก มันทุกข์มันยากเพราะหัวใจใจ ถ้าหัวใจมันดีมันมันทุกข์มันยากของมัน เวลาไปวัดไปวา วัด เห็นไหม ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสนวัตถุ วัดวาอาราม ศาสนบุคคล ต่างๆ นี่เราไปวัดไปวาไปอย่างนั้นเป็นประเพณีวัฒนธรรม

แต่เวลาเราจะวัดหัวใจกัน นี่เวลาไปวัด หลวงปู่ฟันบอกว่าไปวัด ไปวัดหัวใจ ข้อวัตรปฏิบัติ คือวัดหัวใจ หัวใจเราร้อนไหม หัวใจเราเข้าวัดแล้วร้อนไหม ถ้ามีความร้อนนี้วัดใจเรา ถ้ามีวัตรปฏิบัติในใจนะ สิ่งต่างๆ นี่ศีล เวลาผู้ที่มีศีลจะเข้าสังคมได้ทุกสังคมเลย ถ้าเราไม่มีบาดแผลในใจของเรา มือเราไม่มีบาดแผล เราจะหยิบจับสิ่งใดเต็มไม้เต็มมือทั้งนั้นนะ

หัวใจของเราก็เหมือนกัน ถ้าเรามีศีล เราจะเข้าสังคมไหนก็ได้ ถ้าเราเข้าสังคมไหนก็ได้ นี่สิ่งนี้เราฝึกหัดของเรา ถ้าเราเข้าใจของเรา เห็นไหม ศีล สมาธิ ปัญญา โอนส์ไตน์บอกว่า จินตนาการสำคัญกว่าความรู้ จินตนาการสำคัญกว่าความรู้ เพราะความรู้การศึกษาเรานี่เราต้องศึกษา พอมีจินตนาการของเราไป นักวิทยาศาสตร์ที่เขาจินตนาการกันแล้วพยายามพิสูจน์กันขึ้นมา ก็เพื่อหาเทคโนโลยีให้เราได้ใช้ไป เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตไป นี่จินตนาการสำคัญกว่าความรู้ ถ้าจินตนาการไปโดยไม่มีสติไม่มีปัญญา จินตนาการมันก็เลยกลายเป็นพรั่าเพื่อไป ถ้ามันเพื่อฝันเพื่อเจอไป จินตนาการอันนั้นใช้ไม่ได้

ฉะนั้น เวลาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา ภาวนามยปัญญา สุตมยปัญญาคือการศึกษาเล่าเรียน คือการศึกษาทางภาคทฤษฎี เห็นไหม ปริยัติ คือการสุตมยปัญญา ศึกษาหลายๆ เพื่อให้มีความรู้ไป ถ้าศึกษามีความรู้แล้ว ถ้าเรามีความรู้ ถ้าเราจะจินตนาการไป มันก็มีพื้นฐานความรู้รองรับใช้ใหม่ ถ้ามันมีพื้นฐานความรู้รองรับ การจินตนาการ

มันต้องพิสูจน์กันใช่ไหม ถ้ามันพิสูจน์กัน ต้องตรวจสอบกันว่าเราจินตนาการนี้มันเป็นไปได้ไหม มีเหตุผลสิ่งใดรองรับไหม นี่ภาคปริยัติ

ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ถ้าเราปฏิบัตินะ เวลาปฏิบัติ ครูบาอาจารย์เราสอนให้ทำความสงบของใจเข้ามาก่อน ทำความสงบของใจเข้ามาก่อน ถ้าใจมันสงบแล้ว ถ้าเกิดจิตตมยปัญญา มันก็ยังไม่จินตนาการไป เพราะเรายังมีกิเลสตัณหาในหัวใจ แต่ถ้าเรามีความสงบ ถ้ามันพิจารณาแล้ว จิตสงบแล้วออกฝึกหัดใช้ปัญญา ถ้าฝึกหัดใช้ปัญญา ปัญญา มันก้าวเดินไปไม่ได้ ก้าวเดินไปไม่ได้ เพราะอะไร เพราะพิจารณาไปแล้ว จินตนาการ เห็นใหม่ จินตนาการสำคัญกว่าความรู้ แต่ความรู้ี้ความรู้ี้โดยอวิชา ความรู้ี้มันความรู้ี้โดยสมุทัยเข้ามาเจือปน มันไม่เป็นความจริงขึ้นมา

ภาวนามยปัญญาๆ ถ้าจิตมันสงบเข้ามา มันมีหลักมีเกณฑ์ของมัน เห็นใหม่ จินตนาการต้องมีฐานข้อมูลของความรู้รองรับความจินตนาการนั้น การจินตนาการของเรา จินตนาการโดยกิเลส จินตนาการ จิตตมยปัญญาๆ แก้กิเลสไม่ได้ พุทธศาสนาไม่ยอมรับการจิตตมยปัญญา จินตนาการอันนี้ที่สำคัญกว่ารู้ พุทธศาสนาไม่ยอมรับ แต่ในทางวิทยาศาสตร์ที่เขาบอกจินตนาการสำคัญกว่าความรู้ เพราะเขามีจินตนาการของเขา เขาถึงได้คิดค้นสูตรทฤษฎีสัมพัทธภาพของเขาขึ้นมา เพราะเขามีจินตนาการแล้วเขาพิสูจน์ของเขา นั่นมันเป็นจินตนาการเพราะมันเป็นเรื่องโลก

แต่ถ้าเป็นเรื่องธรรมๆ จินตนาการไม่ได้ เพราะจินตนาการมันไม่มีฐานรองรับ ไม่มีฐานของมัน แม้แต่จินตนาการ เห็นใหม่ คุณติ เรามีการศึกษา มีความรู้ นี้ภาคปริยัติ ภาคปริยัติขึ้นมา พอปริยัติแล้ว ความที่เราไม่มีครูบาอาจารย์ใช่ไหม เรามีพื้นฐานธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราก็จินตนาการไป เพื่อเจอกันไป แต่ถ้าเป็นความจริงละ ความจริงถ้าจิตมันสงบเข้ามา

เราไม่รู้จักฐานของเรา คุณติ ในเมื่อถ้าเราไม่มีบัญชีรายรับรายจ่ายของเรา เราไม่มีบัญชีของเรา ใครจะโอนเงินเข้ามาให้เราได้ ใครโอนเงินเข้ามาให้เราได้ ถ้าเราไม่เปิดบัญชี ใครโอนเงินเข้ามาให้เราไม่ได้เลย ถ้าใครไม่เคยทำความสงบของใจ ใจมันไม่มีจิตติด ใจมันไม่มีพื้นฐาน ธรรมะเข้าไม่ได้

ธรรมะ เห็นใหม่ คุณติ หลวงตาท่านบอกเลย สิ่งที่สำคัญที่สุดได้ก็คือความรู้สึกของคน หัวใจนี้เป็นความรู้สึกของธรรม ศึกษาหลายๆ โดยสมอง ความรู้สึกมันเป็นสสาร มันเป็นธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม

ไฟ ธาตุไฟ สสาร ศึกษาตามันเป็นสมอง สมองนี้เป็นศูนย์ควบคุมประสาทในร่างกายนี้ นี่เราศึกษา มาด้วยสมองใจ ศึกษาโดยสุดมยปัญญา ศึกษาโดยทฤษฎีใจ

แต่เวลาปฏิบัติขึ้นมา เวลาครูบาอาจารย์ท่านศึกษามา ไปหาหลวงปู่มัน ให้วางไว้ละ ธรรม ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สาธุ! ธรรมและวินัยเป็นศาสดาของเรา ธรรมและวินัยเป็น ศาสดา คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดาของเรา สาธุ! ศึกษามาแล้วเป็น สุดมยปัญญา ศึกษาแล้วธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สาธุ! เก็บใส่ในลิ้นชักใน สมองไว้ แล้วลั่นกุญแจมันไว้ อย่าเพิ่งให้มันออกมา ให้ประพฤติปฏิบัติขึ้นไปก่อน ประพฤติ ปฏิบัติขึ้นไปก่อน ไม่ใช่จินตนาการ ไม่เอาสิ่งใดมาเจือปนเลย ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัม พุทธเจ้า สาธุ! เอาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้

แต่ถ้าเราทำความสงบของใจเข้ามา ทำความสงบของใจเข้ามา ถ้าใจมันสงบเข้ามา เห็นไหม เราจะเปิดบัญชีของเรา ถ้าเราเปิดบัญชีของเรา เราเปิดบัญชีแล้ว เดียวองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ เจ้าโอบเข้ามาให้ ถ้าเราเปิดบัญชีเราไม่ได้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพยายามจะโอบให้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะรื้อสัตว์ขนสัตว์ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะปรารถนา รื้อสัตว์ขนสัตว์ แต่ไม่มีบัญชี ไม่มีผู้ที่รับธรรมอันนี้ไง

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกพระอานนท์ “อานนท์ ไม่มีกำมือในเรา ไม่มีกำ มือในเรา” ไม่มีความลึกลับในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่มีเลย เปิดสว่าง เปิด โลงโถงเลย ให้เรามีความสามารถเข้าไปหยิบจับเอาขึ้นมา

แต่ถ้าเราทำความสงบของใจเราเข้ามาไม่ได้ มันจินตนาการไป จินตนาการสำคัญกว่า ความรู้มันก็จินตนาการไป จินตนาการธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ของเรานี้ เรา เอาพื้นฐานอะไรมาเป็นหลักฐานของเรา ถ้าจิตมันสงบเข้า สงบเข้ามา นี้แค่ความสงบ เพราะคนคิด สมานธิ คิดว่าความสงบอันนั้นเป็นนิพพาน นี้แค่จิตสงบเข้ามา มันก็ว่าความสงบเป็นนิพพานแล้ว ความสงบ “สุขอื่นใดเท่ากับจิตสงบไม่มี” แต่จิตสงบแล้วควรทำอย่างไรต่อ

จิตสงบเข้าไปแล้ว ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการภาวนา ปัญญาไม่เกิดจากสิ่งใดเลย ไม่เกิดจากภาคปริยัติ ไม่เกิดจากจินตนาการ ไม่เกิดจากใดๆ ทั้งสิ้น เกิดจากการภาวนาล้วนๆ การ ภาวนาล้วนๆ คุณิ สิ่งที่เป็นนามธรรม สิ่งที่เป็นนามธรรม เห็นไหม คุณิ เราไปวัดไปวากัน นี่ศาสน วัตถุ ศาสนาพิธี ศาสนนุคคล แล้วศาสนธรรมละ

ศาสนธรรม นี่ถ้ามีสติ มันก็มีสติปัญญาควบคุมหัวใจของเราได้ ถ้ามีสติ เห็นไหม หลวงตา ท่านพูดบ่อย “สตินะ มันเหมือนฝ่ามือสามารถกั้นคลื่นทะเลได้” ท่านพูดประจำ ฝ่ามือนี้สามารถกั้นคลื่นทะเลได้ สติสามารถยับยั้งได้หมด สติสามารถกั้นคลื่นทะเลได้ กั้นคลื่นทะเลไว้ทำไม? กั้นคลื่นทะเลไว้ก็กั้นเพื่อความราบเรียบของทะเลนั่น ถ้ามีสติขึ้นมา เห็นไหม จิตมันก็สงบได้ ความราบเรียบนั้น แล้วทำอย่างไรต่อไป ทำอย่างไรต่อไป เห็นไหม

ถ้าทำอย่างไรต่อไป ถ้าจิตสงบแล้วออกฝึกหัดใช้ปัญญา ออกฝึกหัดใช้ปัญญา “ก็ศึกษา มาแล้วก็คือปัญญา ศึกษาธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ศึกษาปัญญามาเต็มที่แล้ว ศึกษาทุกอย่างก็รู้หมดแล้วจะมีปัญญาอะไร”

อันนั้นเป็นธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วจินตนาการไป มันไม่เป็นความจริงของเรา ฐิติจิตไม่เปิดบัญชี ไม่มีใครโอนเข้ามาให้ได้ ฝากเงินไม่ได้ เราไม่เปิดบัญชี ไม่มีบัญชีของเรา ถ้ามีบัญชีของเราละ มีบัญชีของเรา ถ้าจิตสงบเข้ามา เราจะรู้จักบัญชีของเรา เราจะเปิดบัญชีของเรา

พอจิตสงบเข้ามานะ เพราะคนเราพูดว่าเราเกิดมามีกายกับใจๆ ทุกคนก็มีกายกับใจ นี่ร่างกายทุกคนมองเห็นได้ ทุกคนรู้ได้ แล้วหัวใจล่ะ? หัวใจคือความคิดใจ นี่อาการของจิต เง ทั้งนั้นแหละ ไม่เคยเจอตัวใจ ใครไปเจอตัวใจ ใครทำสมาธิได้ โอ้โฮ! มันเป็นอย่างนี้ มันเป็นอย่างนี้ พูดออกมาไม่ได้เลย มันลึกลับซับซ้อนใจ แต่เวลาที่ฤทธิพิพรเขาทำกันล่ะ นั่นเขาเป็นสมาธิใหม่ นี่สมาธิขึ้นมา เป็นฉานโลกีย์ใหม่ แต่ถ้าสัมมาสมาธิละ จิตมันสงบเข้ามาได้อย่างไร

จิตมันสงบแล้วนะ ออกฝึกหัดใช้ปัญญา ออกฝึกหัดใช้ปัญญา ปัญหานี้คือภาวนามยปัญญา เห็นไหม สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา ภาวนามยปัญญา ถ้าเกิดการภาวนามยปัญญา ถ้ามันจะรื้อมันถอดมันถอนนะ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์ดับ วิธีการดับทุกข์ ทุกข์ดับ

ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ นี่ทุกข์เกือบเป็นเกือบตาย ทุกข์ทั้งนั้นแหละ แล้วก็สาวหาเหตุให้เกิดทุกข์ แต่ทุกข์ดับ วิธีการดับทุกข์ไม่รู้ นี่ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์มันเป็นอริยสัจ ทุกข์มันเป็นความจริง ทุกคนบ่นว่าทุกข์ทั้งนั้นแหละ เห็นไหม ทุกข์ควรกำหนด สมุทัยควรละ ทุกข์ควรกำหนด แล้วทุกข์คืออะไรละ

ที่เราทุกข์ๆ กันอยู่นี้เขาเรียกวิบาก คือผลของมันไง ผลของมันที่เราเจ็บปวดแสบร้อนนี้เป็นผลของมัน แล้วทำไมถึงทุกข์ล่ะ ทำไมถึงทุกข์ล่ะ

ความคิดมาจากไหน? ความคิดมันเกิดจากจิต แล้วพอความคิดขึ้นมา ทำไมไม่มีใครยับยั้งความคิดนี้ได้ ทำไมคนเราไม่เท่าทันความคิดของตัวเอง ทำไมคนควบคุมความคิดตัวเองไม่ได้ นี่ไง เพราะสัญชาตญาณของมนุษย์ไง นี่ธาตุ ๔ และขันธ์ ๕ นี่ทางวิทยาศาสตร์ไง วิธีของจิต จิตมันเป็นแบบนี้ ธรรมชาติมันเป็นแบบนี้ แล้วก็จินตนาการกัน จินตนาการ “อ้อ! มันเป็นอย่างนั้น มันเป็นอย่างนั้น มันเกิดดับ มันเกิดขึ้น มันก็ดับไป มันเกิดดับ มันไม่มีอะไรเลย ไม่มีอะไรเลย”

แล้วเป็นอย่างไรรต่อไป ไม่มีอะไรเลยก็จึลล่อน้ำใจ ก็ลอยกันอยู่อย่างนั้นไง

แต่ถ้าจิตสงบแล้ว จิตเห็นอาการของจิต จิตเห็นกาย จิตเห็นเวทนา จิตเห็นจิต จิตเห็นธรรม แล้วมันพิจารณาของมันไปนะ ถ้าพิจารณาไป มีสติมีปัญหาพิจารณาไป มันแยกแยะของมัน

“รสของธรรมชนะซึ่งรสทั้งปวง” เวลาจิตที่มันเริ่มก้าวเดินออกไป เวลามันมีปัญหาขึ้นไป โอ้อโฮ! มันซาบซึ่งมากนะ มันเป็นความมหัศจรรย์ นี่ดูพระรณะะ พระบวชใหม่ๆ เวลาท่องปาติโมกข์ได้ นี่บอกเลย อิม! มนุษย์มหัศจรรย์นะ ท่องหนังสือทั้งเล่มได้ แล้วพระท่องพระไตรปิฎกทั้งตู้ได้ ตู้พระไตรปิฎก พระนี่ท่องได้หมดเลย ทั้งตู้นี้ท่องได้หมดเลยนะ เพราะอะไร เพราะจำมุขปาฐะกันมา ท่องจำกันมา พระไตรปิฎกนี่ท่องจำมาได้หมดเลย

แล้วพอมันเกิด สิ่งที่ต้องจำมันเป็นสัญญาใจใหม่ นี่ปัญญาอย่างนี้ เวลาพระบวชใหม่นะ พอสวดปาติโมกข์ได้มีความภูมิใจมาก เพราะทำการแทนพระพุทธเจ้า แต่เดิมองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ที่สวดปาติโมกข์เอง แล้วมีอยู่คราวหนึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะสวดปาติโมกข์ แล้วกำหนดคุณแล้วมีพระที่ไม่บริสุทธ์อยู่ในสังฆะนั้น อยู่ในสังคมนั้น พระพุทธเจ้าไม่ยอมเทศน์ พระอานนที่ตั้งแต่หัวค่ำ ตั้งแต่เที่ยงคืนจนเกือบสว่าง บอกว่านิมนต์ให้พระพุทธเจ้าแสดงปาติโมกข์

พระพุทธเจ้าบอกว่า “เราแสดงปาติโมกข์ไม่ได้ ถ้าเราแสดงไปจะมีพระศิระจะแตกเป็น ๗ เลียง”

พระโมคคัลลานะกำหนดจิตดูเลยนะ กำหนดจิตดูว่าใครบ้างที่ไม่บริสุทธ์ ลูกขึ้นไปจับมือ พระองค์นั้นออกไป จับมือให้พระองค์นั้นลุกให้ออกไปจากสังฆะนั้น แล้วองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสลคใจใจ “ตั้งแต่บัดนี้ต่อไปเราจะไม่สวดปาติโมกข์แล้ว ให้พระสวดกันเอง”

ฉะนั้น พระเลขสวด ใครที่สวดปาติโมกข์ ทำหน้าที่แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระที่สวดปาติโมกข์ได้จะได้บุญกุศลมาก เพราะทำภารกิจแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ฉะนั้น พระเราพยายามจะท่องปาติโมกข์กัน เราจะสวดปาติโมกข์กันเวลา ๑๕ คำ ถ้าใครสวดปาติโมกข์ได้ใหม่ๆ จะภูมิใจมาก พระเราถ้าพ้น ๕ พรรษาแล้วจะพ้นนิสัย ถ้าพ้นนิสัยได้ต้องฉลาด ในธรรมวินัย ฉลาดก็ท่องปาติโมกข์นี้ไง ถ้าใครท่องปาติโมกข์ได้มันก็เหมือนท่องรัฐธรรมนุญได้ เราท่องรัฐธรรมนุญได้ เหมือนเราจบกฎหมาย เราทำความผิดพลาดก็น้อยลง เพราะเราจบกฎหมาย เว้นไว้แต่เราจบกฎหมายแล้วเราจะหลีกเลี่ยงกฎหมาย นั่นอีกเรื่องหนึ่ง

นี่ท่องปาติโมกข์ได้ เวลาท่องพระไตรปิฎกได้ทั้งคู่ นี่มันก็เป็นสุดมยปัญญา เป็นการจินตนาการ มันก็มหัศจรรย์พอแรงแล้ว เวลาจิตเราสงบแล้วเราฝึกหัดใช้ปัญญา ปัญญาที่มันเกิดขึ้น อย่างนี้มันยังมีมหัศจรรย์ใหญ่เลยนะ มหัศจรรย์มาก

ฉะนั้น ครูบาอาจารย์ที่ท่านมีพื้นฐานของใจ ท่านมีความจริงของท่านนะ เวลาท่านสอนจะสอนให้ทำความสงบของใจเข้ามา แล้วพัฒนาขึ้นมา แล้วพวกเราก็งงใจ อะไรปัญญาๆ ปัญญาซ้อนปัญญา อะไรมันยุ่งขนาดนั้น มีปัญญาอะไร

ความเป็นจริงมันเป็นแบบนี้ สุดมยปัญญาคือการศึกษาทางวิชาการ นี่สุดมยปัญญา จินตนาการมันก็มีจินตนาการ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะแหงทะลุในจิตขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ใก้ตัวแรกที่เจาะฟองอวิชชาออกมา มันรู้มันเห็นตามความเป็นจริงแบบนี้ไง

ฉะนั้น มันลึกลับมหัศจรรย์ใช่ไหม เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมแล้วอยากจะรู้สัตว์ชนสัตว์ ท้อใจๆ เพราะพูดอย่างนี้ มันพูดเข้าใจกันไม่ได้ไง มันเหมือนกิน กินรับประทาน เสวย ก็คืออาการการกินนั่นแหละ แต่พูดกับใคร พูดศัพท์อย่างไร ใครมีสถานะสูงต่ำ แคไหน ก็อาการของการกินช้วนั่นแหละ แต่กินกิน รับประทาน เสวย นี่ก็เหมือนกัน พูดคำเดียวปัญญาๆ แล้วมันปัญญาอะไรกัน ทำไมพระเราทำไมมีเล่ห์มีเหลี่ยม ทำไมพูดมีลบลมคมใน

ไม่มี ธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกเลย ไม่มีกำมือในเรา แบบหมด สะอาดบริสุทธิ์หมด แต่พวกเราเป็นบันไดแล้ว ปีนก้อนเมฆแล้วก็ยังไม่เข้าใจ พยายามปีนบันไดทำ ความเข้าใจกับธรรมชาติ ปีนก้อนเมฆ ปีนดวงดาวเลย อยากจะศึกษาธรรม เข้าใจธรรม ไม่มีทาง

ทำความเข้าใจของใจเข้ามา จะรู้ได้ในหัวใจของเรา จะรู้ได้ที่ความรู้สึกอันนี้ ทำความสงบ ของใจเข้ามา ถ้าใจมันสงบแล้วมันปล่อยวาง มันทิ้งทุกอย่างที่แบกรับเป็นภาระแบกหามที่ทำให้ จิตใจนี้เป็นภาระ แล้วพอใจมันมีกำลังของมันขึ้นมา แล้วมันออกฝึกหัดใช้ปัญญา ปัญญา มันเกิด ขึ้นมา ภาวนามยปัญญา เห็นไหม ภาวนามยปัญญา

ไอน์สไตน์บอกว่าจินตนาการสำคัญกว่าความรู้ นั่นเป็นทางทฤษฎี เป็นทางโลก เป็นทาง วิชาการที่พยายามจะจินตนาการเพื่อค้นคว้าหาเทคโนโลยีมาเพื่อให้โลกได้ใช้สอย หามาเพื่อให้ โลกได้ใช้สอย

ภาวนามยปัญญา ภาวนามันเกิดปัญญาขึ้นมาให้หัวใจพ้นจากทุกข์ แล้วมันเป็นปัจจัยตั้ง เป็นสันติภูมิจึง ผู้ใดบรรลุธรรมเห็นธรรมตามความเป็นจริง จะเป็นคุณสมบัติของใจดวงนั้น ใจ ดวงนั้นจะเอาธรรมสิ่งนี้ออกมาตีแผ่กันให้เข้าใจกันว่าใครมีคุณธรรมมากน้อยแค่ไหน

เราจะตีแผ่ไม่ได้ แต่ผู้ที่มีปัญญา เวลาฟังธรรม ฟังคำพูดกับคนที่มีปัญญา เราจะได้ คนไหนมี ปัญญา พูดออกมามีความแหลมคม มีปัญญาที่สะท้อนใจเรา นี่ถ้าคนที่มีปัญญาตามความจริง คำพูดของเขานั้นแหละ คำพูดของเขา กิริยาของเขา ความดีของเขา มันแสดงออกถึงใจของเขา ถ้า ใจของเขามีรากมีฐานมีความมั่นคง นี่ใจของเขา

นี่เรามาฟังธรรมๆ เพื่อเหตุนี้ไง ฟังธรรมเพื่อให้ใจมีที่พึ่งที่อาศัย เราพยายามประพฤติ ปฏิบัติกัน เราพยายามหาหลักหาเกณฑ์กัน ไปวัดไปวา ก็ไปอาศัยสิ่งที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสนธรรม นี่ศาสนธรรมที่เราจะแสวงหา ฉะนั้น เรามาวัดมาวาม วัดใจเรา ให้จิตใจเราชุ่มชื้น จิตใจเรามีคุณธรรมในใจ เพื่อหัวใจของเรา เพื่อความมั่นคง เพื่อความสุขสงบในใจนี้ เอวัง